

Lijeva politička misao u borbi protiv idealizma

izv. prof. dr. sc. Tonči Kursar
Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
tonci.kursar@fpzg.hr

Uvod

Kada se pokuša otvoriti rasprava o lijevoj političkoj misli odmah se pojavi pitanje ko čemu je tu zapravo riječ. Stoga bi na početku trebalo odgovoriti na to pitanje. Ne ulazeći u sustavno definiranje, ovdje će biti govora o mišljenju koje je uglavnom nadahnuto klasizmom i nastalo je nedavno (u Hrvatskoj). Treba istaknuti da je kod nas tako nešto nestalo u drugoj polovici osamdesetih godina. Kad je riječ o politolozima, oni su se brzo „evakuirali“ iz klasizma, budući da se činilo da, nakon pada različitih inačica „realnosocijalističkih“ poredaka, tako nešto više nema previše smisla. Stanovita obnova zanimanja za klasizam je generalno nastupila s tzv. Velikom recesijom 2008. godine. Tome su donekle išli na ruku i neki događaji koji su značili pokušaje diskurzivno-političke provokacije upućene liberalnom poretku (npr. tzv. studentske blokade iz 2009.) kao i institucija zvana *Subversive Film Festival*, utemeljena na početku spomenute krize. Nakon toga su pokrenute publikacije koje su jedno vrijeme pratile „lijevo skretanje“ tijekom prošlog desetljeća. Tu treba izdvojiti *Le Monde diplomatique* (hrvatsko izdanje prestalo izlaziti) i znanstveni marksistički časopis *3k: kapital, klasa i kritika*, koji je izdavao agilni Centar za radničke studije (CRS). Od onih koji su opstali, ističe se portal *Bilten*, ali i *Novosti*, glasilo srpske nacionalne manjine koji ustrajavaju na promicanju lijeve političke misli s uglavnom nespornim klasnim pečatom.

Što se danas zbiva na toj sceni? Čini se kako je naša lijeva scena došla u stadij kada treba iznova osmisliti svoju ulogu budući da su se uvelike iscrpile političke energije stvorene spomenutom krizom kapitalizma. Pored toga, dio njenih pristaša djeluje unutar različito intoniranih lijevih organizacija koje pripadaju parlamentarnom svijetu (što je započelo 2020.), ili ih aktivno podupiru u obnašanju vlast nakon vrlo zapaženih rezultata na lokalnim izborima 2021. (platforma Možemo!). Na rubovima tog novog stanju pojavila su se dva naslova teorijsko-političke naravi koji, uz ono što takvi formati obično sadrže, (dijelom) nude nastojanja da se naznači smjer djelovanja

klasističke ljevice u vremenu koje dolazi. Radi se o knjigama Katarine Peović *Sve što je čvrsto i postojano pretvara se u dim* (2021) i Srećka Puliga *Teorija prakse* (2021).¹ U prikazu i analizi njihovih knjiga ograničiti ću se na teme za koje pretpostavljam da su dovoljne da pokažu obilježja i smjer lijevoga političkog mišljenja u Hrvatskoj.²

Treba li idealizam kapitalizmu?

Slijedom naslova knjige koji je posuđen iz *Manifesta Komunističke partije*, Peović započinje analizom tog slavnog spisa. Poticaj joj je dala kriza 2008. godine, koja je, po njenome sudu, dovela do porasta zanimanja za dokazivanje „komunističke hipoteze“ (Badiou). Ovo početno potenciranje Badioua nema posebnog učinka na sadržaj knjige jer, kako ćemo kasnije saznati, „njegov je idealizam nedostatan za materijalističku interpretaciju komunističke hipoteze“ (Peović, 2021: 123).³ Ako ne ide s novim klasikom, onda treba nastaviti sa starim(a) i aktualizirati *Manifest* koji upozorava da će buržoaska civilizacija stvoriti one koji će je pokopati (proleter). Oni će dokinuti vladavinu vlasnika sredstava za proizvodnju i pripadajuću podjelu rada, stvarajući osnovu za društvo koje će omogućiti razvoj punog potencijala svih njegovih članova (Peović, 2021: 21). Stoga Peović vjeruje da je taj spis još uvijek poticajan za sve one koji promiču klasnu (pa i širu) emancipacijsku politiku. Podsjeća nas da je neovisno o krizi kapitalizma *Manifest* i dalje ostao radikalniji od svega onoga što nude programi današnjih lijevih političkih stranaka (primjerice, privatno vlasništvo je i dalje nedodirljivo). Kako ti programi nisu orijentirani za ljevicu koja promišlja na tragu Marxa (i Engelsa), Peović (2021: 31) se u pokušaju da izvede ono što bi danas bio „nacrt vizije boljeg i pravednijeg društva“ oslanja na *Manifest* i učenje Michaela Lebowitza. Kod potonjega je posrijedi skup ideja o „pravu na sudjelovanje u društvenom nasljeđu“, „razvoju svojih punih potencijala i mogućnosti kroz demokraciju, participaciju i protagonizam na poslu i u društvu“ i naposljetku, pravo na život „u društvu u kojem ljudska bića i priroda mogu prosperirati“ (2021: 31). To bi ukratko značilo da treba uspostaviti „društveno vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju“ te „društvenu proizvodnju“ organiziranu od radnika te usmjerenu „prema potrebama drugih i odnosima temeljenim na solidarnosti“ (Peović, 2021: 30–31).

Kada je riječ o demokraciji, za Peović je ona „praksa i kolektivno djelovanje koje se sastoji od povećanja sudjelovanja u upravljanju zajedničkim društvenim područjima, (...) prirodnim resursima“ (Peović, 2021: 31). Tu slijedi Lebowitzovu „protagonističku demokraciju“ koja znači „dosljednije vraćanje upravo Marxovim izvodima iz *Manifesta*“ (Peović, 2021: 31). Ovdje treba reći da se autorica ne oslanja na slovo *Manifesta* jer Marx i Engels tamo pišu o „izvojevanju demokracije“, koje se uglavnom tumači kao izborna zadobivanje vlasti u onome što danas nazivamo liberalna demokracija.

Peović vjeruje da je *Manifest* još uvijek poticajan za sve one koji promiču klasnu (pa i širu) emancipacijsku politiku

¹ Peović dolazi iz akademskog svijeta i saborska je zastupnica Radničke fronte, a Pulig je kritički publicist i novinar.

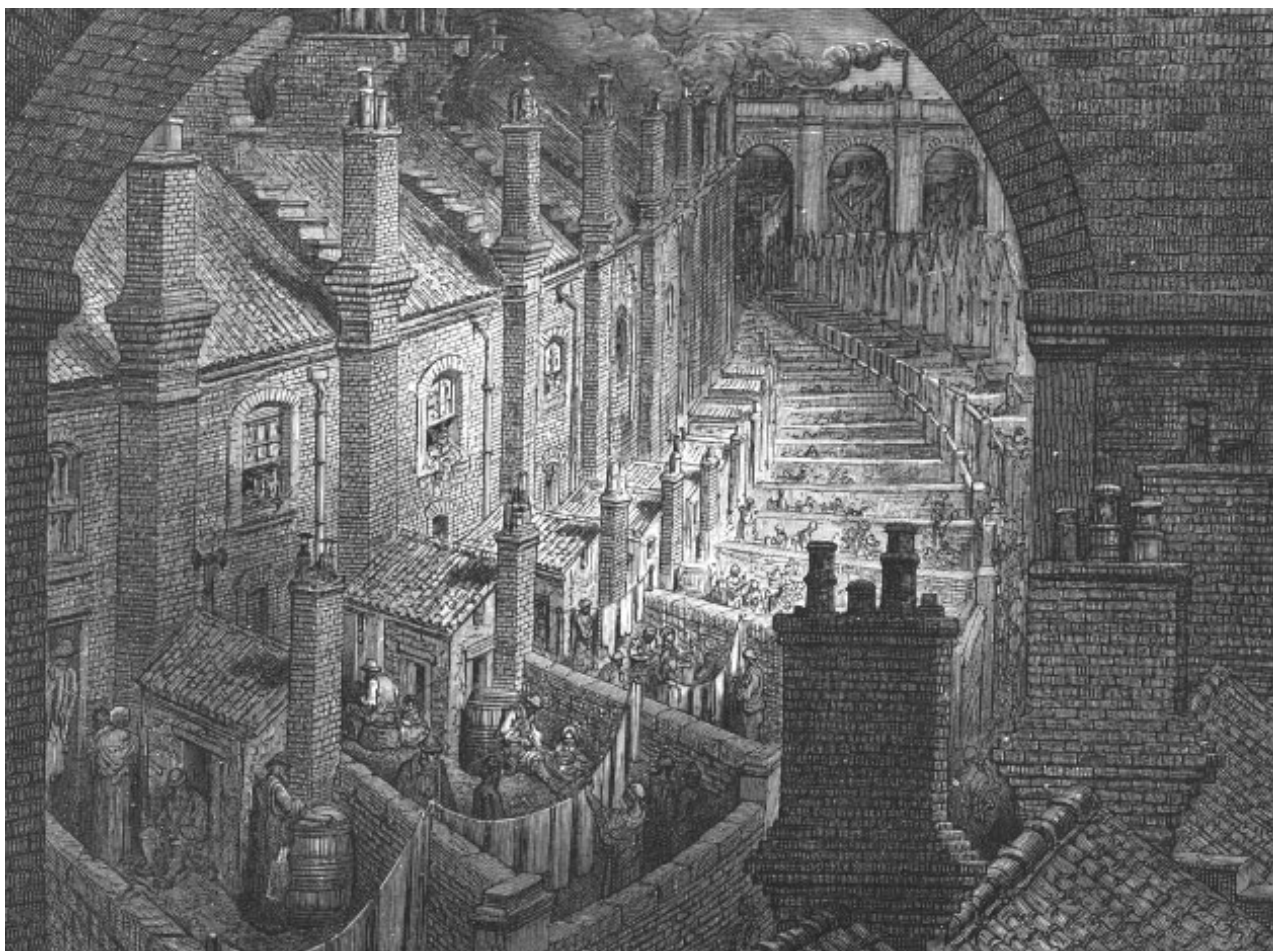
² Za drukčije viđenje knjige Katarine Peović vidjeti Drača (2022) i Gužvica (2022).

³ Dojam je da je za nju Badiouovo mišljenje svojevrsna slijepa ulica jer on uvijek i iznova ističe političku dimenziju, a tu klase nisu posebno važne (v. Peović, 2021).

Kursar, Lijeva politička misao protiv idealizma

Nakon toga bi uslijedile političke mjere koje su ponegdje primijenjene u 20. stoljeću, kao što su „despotsko posezanje u pravo vlasništva i u buržoaske odnose proizvodnje“ (Marx i Engels, 1979a: 383).

Sâma protagonistička demokracija, koja se zbiva na „radnim mjestima, u kvartovima, zajednicama i komunama“ (Lebowitz, 2017: 172), s obzirom na današnje stanje prirodnih resursa odnosno okoliša, vjerojatno bi mogla zahtijevati neki oblik „despotskog posezanja“ kako to kažu Marx i Engels. Tu se možemo poslužiti onim što je pisao već pomalo zaboravljeni sociolog Ulrich Beck u svojoj knjizi *Pronalaženje političkoga*. Beck, naime, ne dvoji da smo suočeni s izborom između eko-demokracije i eko-diktature. Kako je on oprezni (kasni) modernist i daleko od Lebowitzeve (ideje) demokracije koja prevodi svoje protagoniste u „revolucionarne subjekte“ skloniji je (eko)demokraciji „koja kroti protumoderni, diktatorski potencijal i (...) povezuje sa slobodom i dvojbom moderne“ (Beck, 2001: 151). U kojemu bi smjeru mogla krenuti (potencijalna) protagonistička demokracija, odnosno koliko bi, izložena dramatičnim eko i drugim iskušenjima u (post)modernom vremenu, morala „posezati“, od Peović tek ponešto saznajemo kada uvodi ideje Paula Cockshotta – „instrumentalizacija svih sredstava za proizvodnju“ sada bi išla „kao kombinacija direktnodemokratskih i samupravnih modela odlučivanja (...) i tehnoloških rješenja (razvijeni centralni internetski sustav koji bi bilježio svu potražnju i prodaju)“ (Peović, 2021: 118-119).

Vlakom po Londonu, Gustav Doré, 1870.

U nastavku knjige Peović nastoji postići dvije stvari. Prva je ustati u obranu nekih postavki postmarksizma. Na osnovi radova Marxa i Engelsa drži da je moguće „odbaciti primjedbe suvremenih marksista koji negiraju važnost post-marksizma, osobito psihoanalize i marksističkih teorija koje su teorije ideologije nadopunile konceptom nesvjesnog“ (2021: 33). Dakle, iako sklona klasizmu, ne ustručava se preporučiti „psihoanalitički instrumentarij“, koji vidi „kao bitan alat i za materijalističko tumačenje klasnih odnosa, u suprotnosti s tendencijama koje i psihoanalizu kao i ukupno postmarksističko teorijsko nasljeđe nastoje izbrisati iz marksističke teorije ideologije“ (2021: 33). Tako, primjerice, kritizira Viveka Chibbera iz barem dva razloga. Prvi je da Chibber svojim viđenjem pristanka radnika na kapitalizam kroz svojevrni „racionalni izbor“ možda „podriva (...) i samu potrebu klasne borbe“ (Peović, 2021: 37). Drugi je što nije posebno oduševljen Althusserom (njegovu teoriju ideologije vidi kao onu „koja radnika smatra beživotnim subjektom“) za koga Peović drži da je ustvari poticajno nastojao „upozoriti na 'materijalnost' ideja“ te da ideologija („sistem reprezentacija“) nije posebno povezana sa „sviješću“ nego je slijedom (i) njenog opredjeljenja, nesvjesna (2021: 37). Zapravo postoje i drugi kritičari Althussera koji ne nalaze da je njegovo shvaćanje ideologije posebno poticajno za klasnu borbu i da ne slijedi intenciju marksizma. Primjerice, Rancière tvrdi da je Althusser propušta uočiti da ono što on smatra „oblicima reprezentacije“ ne odgovara onome što Marx drži „ideologijskim oblicima u kojima ljudi postaju svjesni (...) sukoba i borbom ga rješavaju“ (Marx, 1979a: 700; v. Rancière, 2011: 151). Otuda se nadaje da je „jedini način na koji ideologije zadobivaju objektivni status njihovo promišljanje kroz klasnu borbu“ što ima za posljedicu da nisu svedene samo na diskurs, ili znakove (Rancière, 2011: 151).

**Peović prokazuje
današnji liberalizam
pomoću analize
Marxove i Engelsove
Svete obitelji**

Nakon toga se autorica okreće, po svemu, svojoj ključnoj zadaći, a to je analiza *Svete obitelji*, teksta Marxa i Engelsa koji joj služi za prokazivanje današnjeg liberalizma, što daje osnovni ton njezinoj knjizi. Naime, kako se oni obračunavaju s mladohegelovcima, skupinom oko Bruna Bauera, tako Peović pronalazi njegove „nasljednike“ na suvremenoj hrvatskoj političkoj sceni. Posebno joj je zasmetalo to što su njihovi hrvatski nastavljači objeručke prihvatili „anti-konzervativizam združen s ekonomskim liberalizmom“ koji prezire „'masu' odnosno „narodne pokrete“ (2021: 41-42). Najistaknutijeg domaćeg predstavnika tog tipa mišljenja nalazi u predsjedniku

Zoranu Milanoviću („primjerak idealizma i liberalne retorike koja baštini sva obilježja od Marxova i Engelsova doba – do danas“) (2021: 44). Profilira ga kao „progresivnog liberala“, što podrazumijeva čvrsto opredjeljenje za (permisivni) individualizam plus „svetost 'slobodnog tržišta'“ i kritiku konzervativizma (Kolinde Grabar-Kitarović) (2021: 44, -45).

Analizirajući Milanovićev inauguracijski govor pokazuje da se on „zadržava na 'realnim' mogućnostima“, ili kako još kaže „normalnom“, a to u konačnici „omogućuje 'konzerviranje' svijeta“ (Peović, 2021: 45). Spomenuto „normalno“ znači „da se razumijevanje stvaranja vrijednosti ograničava na poduzetnike, bez spominjanja radnika“ (2021: 49). Isticanje poduzetnika Milanović još „dopunjuje idealističkim razumijevanjem i građansko-pravnim okvirom“ (2021: 49). Štoviše, konstatirao je nestanak radničke klase što je za Peović potvrda da je tu posrijedi „slika svijeta (...) koja supstituira materijalne potrebe radne većine građanskim pravima i zaštitom privatnog vlasništva“ (2021: 49). U analizu iznova uključuje Marxa i Engelsa koji su liberalizam vidjeli kao specifičnu inačicu idealizma izrazito

nesklonu masama. To je važno zbog Milanovića koji se priklanja onima koji osporavaju „masama“ pravo na istinu jer su sklone, recimo to tako, zabludama. U obranu masa, pozivajući se na Althussera, Peović upozorava da je ideologija naposljetku ipak „određena ekonomskom bazom“, te da „mase nisu same proizvele ta shvaćanja, niti su 'sklone' i prirodne predodređene pogrešnim interpretacijama“ (2021: 50–51).

Osim načelne obrane „masa“, Peović se bavi i aktualnim politizacijama „masa“ i to pronalazi u antivaxserskom pokretu. U njemu vidi „izraz neoliberalizma kao borbe protiv demokracije“ budući da „prihvaća (...) dominantne odnose proizvodnje, dok svoju borbu smješta u polje 'osobnih sloboda'“ (2021: 51). Tu se također pomaže svojom tezom o idealizmu: „ljudi umiru od korone samo zato što su umislili da nije problem virus već to što su im uskraćene osobne slobode“ (2021: 51). Iako takva politička gibanja nastoji tumačiti „frojdovskim nesvjesnim“, dojam je da se sve to i dalje zbiva u marksističkom okviru. Kako bi to pokazao poslužiti ću se onim što Rancière zove (marksistička) metapolitika. On kaže kako se ta vrsta metapolitike „može zakvačiti za svaki fenomen kao demonstracija istine njegove lažnosti“ (Rancière, 2015: 81). Smisao metapolitike, po njemu, ogleda se i u tome da je ona svojevrsna „politička“ pratnja. Kao takva je na djelu kada „svakom obliku subjektivacije (...) nameće svoju skrivenu 'političku' istinu klasne borbe za koju ovaj ne zna“ (Rancière, 2015: 81). U njenoj knjizi tako čitamo da iako su antivaxserski pokret i slični njemu dostigli visok stupanj politizacije/mobilizacije masa, „ne postoji jasna artikulacija klasnog sukoba“ (Peović, 2021: 42). Peović je uvjeren da se tu ustvari radi o „lažnim zastupnicima“ donjih klasa koji u suglasju s „dominantnim ideološkim obrascem (...) ostaju unutar okvira tržišnih odnosa“ (2021: 42). Stoga takvi pokreti ne idu dalje od uvjerenja da je egzistencija „običnog čovjeka“ ugrožena isključivo političkom korupcijom pa se „rješavanjem koruptivnih političara rješava problem siromaštva“ (2021: 43).

Osim načelne obrane „masa“, Peović se bavi i aktualnim politizacijama „masa“ i to pronalazi u antivaxserskom pokretu

Na taj način ona polako prelazi na teren druge vrste metapolitičke pratnje, one znanstvene „u kojoj je redukcija političkih oblika na sile klasne borbe prije svega istovjetna istini laži, ili istini iluzije“ (Rancière, 2015: 81). S tim u vezi konstatira da čak kada društveni sukob i postane vidljiv, kao u slučaju antivaxserskog pokreta, ili „žutih prsluka“ problem je što oni „daju pogrešan odgovor na pravo pitanje rastućih nejednakosti“ (Peović, 2021: 72). To je posljedica činjenice da politički djeluju „bez kritike političke ekonomije, teorijske podloge koja bi im omogućila jasnije profiliranje političkih zahtjeva i pomicanje iz sfere politike u sferu socijalne i klasne borbe“ (2021: 78). Stoga Peović drži da „postojeće materijalne i klasne odnose“ treba žurno podvrgnuti (materijalističkoj) kritici (2021: 45). Međutim, tu se pojavljuje problem jer se pokazuje da nije lako tako osporavati kapitalizam. Krivca nalazi u „politici političkog centra“, odnosno liberalnoj politici koja se predstavlja „realističnom“. Glavna žrtva tog realizma biva „materijalistička interpretacija globalnog problema zagađenja, rastuće nejednakosti, nepravde, nedostatka solidarnosti“ koja je žigosana kao „utopijska“ (2021: 47). Čini se, međutim, da situacija biva još više beznadna zato što takvi (materijalistički) uvidi bivaju „dovedeni (...) do puke manifestacije prazne istine“ (Rancière, 2015: 82). Oni se, naime, drže ideologijom koja kao da nema drugog posla nego da u „zbiljskim“ procesima uvijek i iznova uočava nepravdu odnosno nesklad teorije i prakse u liberalizmu.

Naposljetku treba nešto reći o tome kako Peović vidi učinak tehnologije na suvremene društvene procese. Polazi od tzv. platformskog kapitalizma koji kreće od „slobodnog povezivanja korisnika i pružatelja usluge da bi se to povezivanje pretvorilo u alat za stvaranje profita“ (Peović, 2021: 112). Takav ishod ne ide u „smjeru „oslobođenja čovjeka“, ali ipak potiče „kreiranje antagonizama u kapitalizmu – procjepa koji mogu dovesti do novih oblika proizvodnje“ (2021: 113). Neumitno „kreiranje antagonizama“ svakako prati njihovo ideološko-političko procesuiranje kod, marksistički kazano, različitih frakcija kapitala (što Peović razmatra uz pomoć „prebacivanja“, frojdovskog mehanizma za „rješavanje neugodnih misli“). Recimo da je skori primjer takvog procesuiranja platformski kapitalizam koji se vezuje za ono što se naziva „platformski populizam“, koji je, za razliku od onog trampovskog, „s sofisticiran, urban i kozmopolitski“ (Morozov, 2021). Vjerojatno je najbolja ilustracija za to „demokratizacija financija“, tj. nastojanje da se što većem broju (uglavnom nestručnih) ljudi omogući određena zarada na dionicama, odnosno burzi.⁴ Za Morozova je upravo „slatko obećanje 'demokratizacije'“ učinilo pripadajuću industriju novih tehnologija neodvojivom od navedene vrste populizma. Naime, različite digitalne platforme nude se kao sredstvo konačne „demokratizacije“ koja neće mimoći nijednu sferu djelovanja, čak ni „šetnju pasa, čuvanje djece, pravljenje sokova i slaganje rublja“ (Morozov, 2021).

O čemu je tu riječ? Iako se radi na novoj tehnološkoj podlozi postupak seže dijelom u osamdesete godine kada je Margaret Thatcher pokrenula tzv. narodni kapitalizam kako bi stvorila društvo sitnih vlasnika/poduzetnika, ili pretpostavka tzv. politike centra. Posrijedi je, tada i sada, nastojanje da se demokracija poveže „sa silama koje (...) pokreću, s isprepletenim potrebama, interesima i željama koje (...) tkaju“ društvo (Rancière, 2015: 90). U svemu tome nema previše elemenata idealizma koji, kako smo vidjeli, Peović izvodi na predlošku *Svete obitelji*. Pri procjeni postojanosti idealizma kao legitimacijskog okvira suvremenih demokracija treba uzetu u obzir tendenciju da sitnograđanski demokratizam pomaže da se nastavi s idejom i praksom identiteta politike i ekonomije. Ta se operacija odvija na drukčijoj osnovi od one koju Peović osporava. Nije više riječ o tome da „politika (...) postavlja okvir za odvijanje robno-novčane kapitalističke ekonomije, osigurava poštovanje zakona“ (Peović, 2021: 11). Sada je posrijedi nastojanje da se „formalna načela tržišne ekonomije prenesu, odnose i projiciraju na opće umijeće upravljanja“ (Foucault, 2015: 140). Ustvari je riječ o neoliberalizmu koji je klasični liberalizam (iz *Svete obitelji*), pa i one vrste liberalizma koji su uslijedile nakon njega, otpremio u povijest. Ako se želi dati jasan poticaj suvremenoj ljevici (u Hrvatskoj) onda treba uzeti u obzir tu ključnu promjenu koja ima priličan utjecaj na relevantnost idealizma koji se prokazuje.

Ideologija i(li) stvarnost?

Srećko Pulig je kao lijevi publicist i aktivist kao malo tko svjedočio usponima i padovima lijeve scene u Hrvatskoj. Može se reći da je prije tzv. Velike recesije bio jedan od rijetkih koji je javno pisao s pozicija tradicionalne ljevice. Devedesetih je djelovao u *Arkzinu*, publikaciji koja je okupljala razmjerno široku skupinu autora koji su uglavnom pisali s antinacionalističkih pozicija. Nakon toga piše u *Novostima*, tjedniku u kojima već dugo ustrajava na klasističkom stavu. U knjizi *Teorija prakse* pokriva različita pitanja, kao što su problemi ideologije, klasnog

⁴ Preciznu analizu implikacija slučaja *GameStopa* daje Kostanić, koji upozorava da „demokratizacija ekonomije i financija znači nešto drugo - a to je kolektivno i društveno odlučivanje o investicijama s obzirom na društvene i ekološke prioritete“ (2021).

pitanja i nacionalizma pomoću kojih uvezuje ostala kao što ona koja se odnose na kulturu, tranziciju, totalitarizam, komunizam i demokraciju. Knjiga isto tako sadrži i raspravu o odnosu radnika prema njihovom slobodnom vremenu koja aktualizira njihov odnos prema redistribuciji vremena/prostora za što autor dijelom pronalazi inspiraciju u, s današnjih stajališta, zaista raritetnoj knjizi Ivana Jakopovića *Radnici – kultura – revolucija: Razgovori s radnicima* (Zagreb, 1976). Sve u svemu, posrijedi su zapravo angažirani tekstovi/politički komentari pa i studije koje je Pulig, u većini, objavio polovicom prošlog desetljeća (2016.) u spomenutom tjedniku.

Pulig se odlučio za tekstove iz te godine jer je tada nastupila, za hrvatske prilike, ponešto specifična, „tehnokratska“ vlada koja je najavila provedbu reformi. Posrijedi su bili tzv. bolni rezovi u javnom sektoru i zaokret u politici glede nacionalnih manjina i organizacija civilnog društva. Iako je to većinski bila vlada HDZ-a, njen je predsjednik bio je Tihomir Orešković, nestranačka osoba i tehnokrat. Vlada je bila posljedica nepatvorene desne politizacije/mobilizacije koja je započela početkom prošlog desetljeća. Ostavljala je dojam da će prekinuti sa svojevrsnim političkim konsenzusom koji je uglavnom, recimo, uključivao dvije vodeće stranke (HDZ i SDP), manjinske zajednice i uposlenike javnog sektora. Posebno su manjine i civilno društvo označeni kao svojevrsni višak koji tzv. porezni obveznici trebaju podupirati, a da za to nema racionalnog opravdanja.

Upravo se time Pulig bavi u tekstu „Ideologija i stvarni problemi“ kojim otvara svoju knjigu. Prvo problematizira mantru iz prošloga desetljeća, „okanimo se ideologije i okrenimo se stvarnim problemima“ (2021: 9). Ona se uklopila u nastajanja desnice da se jednom za svagda završi sa 'socijalizmom' odnosno ispravi ono što nije napravljeno 1990-tih. U tom smislu valjalo je odstraniti ideologiju (tj. socijalizam) koja se ponajviše povezivala s javnim sektorom s (navodno) previše zaposlenih. Njega bi trebalo zamijeniti sitnograđanskim društvom. Baveći se vezom neoliberalizma i nacionalizma Pulig želi vidjeti kakav je status ideologije i kako ona funkcionira unutar projekta konačnog stvaranja poduzetne, zapravo neoliberalne Hrvatske. U tom smislu kratko uvodi različita shvaćanja ideologije (tzv. lažna svijest, Althusserova teorije ideologije i dr.). Usput nam, u svojevrsnoj marksističkoj pripremi terena, prvo prokazuje „pravno-političku institucionalizaciju slobode u kapitalizmu“ (2021: 13) te „iluziju o 'autonomnosti'“ sfera, odnosno „jednakosti pred zakonom“. Nakon toga odbacuje prijedlog da se umjesto o ideologiji treba govoriti samo o „stvarnim problemima“.

Tu se možebitno krije poteškoća, iako je moguće prihvatiti njegov stav. Problem je u tome što sociološka i medijska konstrukcija Hrvatske već neko vrijeme zapravo slijedi generalni trend nakon 1989. To bi značilo da je sve ono što ide mimo „stvarnih problema“ na neki način ideologija shvaćena kao „parazitski oblik istine“ (Rancière, 2015: 81). Treba reći da i sâm Pulig ukazuje da su u Hrvatskoj stvorene realnije sociološke pretpostavke za sitnograđansko društvo.⁵ Ta se struktura, po svemu, ne osjeća dovoljno predstavljena u političkoj sferi i traži da se, kako to Rancière kaže, uskladi politička forma „s izvjesnim stanjem onog društvenog“ (2015: 90). To za Hrvatsku novo „stanje društvenog“ nastaviti će i dalje zahtijevati to isto u ime svoje „realnosti“, odnosno materijalnosti koja, po nekima, treba biti osnova naše „istinske“ kapitalističke revolucije.

⁵ To se u knjizi potkrepljuje statističkim podacima koji se odnose na strukturu poduzetničke klase u Hrvatskoj i broj zaposlenika po poduzećima, v. 2021: 76.

S teorijskog stajališta tu je posrijedi zahtjev da se uspostavi identitet kapitalizma i demokracije. Time se ispunjava „zahtjev“ tzv. liberalne metapolitike (nakon 1989.) koja u tom smislu nastoji izbrisati sve što tome stoji na putu jer to unutar te logike predstavlja „neistinu“ (v. Rancière, 2015: 62–87). U marksističkoj inačici to isto pokazuje Ellen M. Wood u knjizi *Democracy against Capitalism* kada piše o „tekućoj tendenciji da se demokraciju identificira sa slobodnim tržištem“ (1995: 235). Upozorava da su, nakon pada Berlinskoga zida, tzv. „nove demokracije“ demokracije onoliko koliko su u praksi postale kapitalističke. Shodno svojoj teorijskoj perspektivi, Wood se ponajviše brine za ishod tog procesa, a to je daljnje „zatvaranje ekonomske sfere i nemogućnost demokratske moći da je ugrozi“ (1995: 235). Time se kritički uvidi Puliga i drugih marksista svode na status ideologije koja funkcionira kao istina u smislu neprestanog „objelodanjivanja lažnosti, istina kao univerzalno parazitiranje“ (Rancière, 2015: 81).

Pulig je sklon promicati ono što danas pod demokracijom vide, primjerice, Badiou, ili Rancière, koji suvremenu (parlamentarnu) demokraciju smatraju nekim oblikom vladavine oligarhije

Iako su procesi svođenja demokracije na ekonomiju unapređivali i u Hrvatskoj, Pulig nije posvetio demokraciji zasebni tekst. U različitim dijelovima knjige pak se referira na stanje liberalne demokracije za koju generalno smatra da je odmakla na putu u post-demokraciju. Tome, po njemu, najviše pridonose „Europska komisija i druga međunarodna tijela u službi kapitala“ (Pulig, 2021: 74). Za ilustraciju navodi Grčku kao „ekstremni primjer kako uspjesi u radničkom organiziranju mogu dovesti do 'strane' intervencije EU-institucija i u njima najjačih država“ (Pulig, 2021: 74). Iz njegovih političkih komentara može se stoga zaključiti kako 'parlamentarna demokracija' odnosno mogućnost izmjene vlasti unutar te političke forme

„nema puno veze s demokracijom“ (2021: 150). Taj je stav posljedica njegovog shvaćanja demokracije koje odudara od ideje i prakse tzv. izborne demokracije. Pritom se poziva na Luciana Canforu koji tvrdi da „demokracija nije, suprotno uvriježenom mišljenju (...) ni oblik vladavine (...) već ona postoji, u cjelini (uglavnom u revolucionarnim situacijama) (...) ili uopće ne postoji“ (2021: 150). Dakle, Pulig je sklon promicati ono što danas pod demokracijom vide, primjerice, Badiou, ili Rancière, koji suvremenu (parlamentarnu) demokraciju smatraju nekim oblikom vladavine oligarhije.

Kako bi došao do odgovora što sve stoji na putu demokraciji „koja se može pojavljivati na neočekivanim mjestima i u neočekivanim oblicima“ (Pulig, 2021: 150), upušta se u propitivanje tranzicije, odnosno discipline koja je odredila svoje osnovne znanstvene parametre na osnovi (idealiziranja) liberalne demokracije. Disciplina o kojoj je riječ je politologija. Po njemu, tranziciju je trebalo razmatrati „više u ekonomskom ključu“ (2021: 74). Tome se ispriječila upravo politologija koja je desetljećima forsirala, kako kaže, „nerazlikovno politološko 'uvođenje demokracije' i 'normalnog kapitalizma'“ (2021: 74). Posljedično je tako odvlačila pozornost od ekonomskih učinaka tranzicije. Po njemu se danas nalazimo u trećoj fazi tranzicije (svaka otprilike pokriva po jedno desetljeće nakon sunovrata državnog i samoupravnog socijalizma) koju vidi kao nešto čemu se „ne nazire kraj“ (2021: 75). Budući da kritizira politologiju onda treba iznutra reći kako ova disciplina vidi, ili je vidjela tranziciju. Zanimljivo je da unutar hrvatske politologije još uvijek djeluju oni koji pretpostavljaju kao i Pulig (on doduše iz drugih razloga) da će tranzicija kao proces

odnosno predmet istraživanja ostati još dugo prisutna (v. Kursar i Matan, 2020). Zato se u politologiji (ili kasnoj tranzitologiji) sve češće koriste pojmovi kao što su „slaba država“ i „zarobljena država“. Oni su svojevrsni poziv političarima na stvaranje pretpostavki za tzv. funkcionalnu državu s postojanim i učinkovitim institucijama. One bi djelovale samo „po slovu zakonu“, što dosad, kako tranzitolozi smatraju, u većini tzv. tranzicijskih zemalja nije bio slučaj. Tim se zahtjevom samo perpetuira teleološka logika koja potencira institucionalne, a ne i materijalne pretpostavke življenja u demokraciji i tome kao da se, kako bi rekao Pulig, „ne nazire kraj“. To svakako nije nešto što će on pozdraviti, ali mu otvara prostor za novu kritiku (hrvatske) politologije koja nemalo ide na ruku (građanskom) idealizmu.

Zaključak

Može se reći da je petnaestak godina nakon Velike recesije lijevo političko mišljenje (ono okrenuto klasizmu) konačno dobilo pravo javnosti. Dojam je da kako to osnovni doprinos knjigâ koje potpisuju Peović i Pulig. To je posljedica činjenice da je hegemonija neoliberalizma „vidjela bolje dane“, ali i određenih preslagivanjima u hrvatskoj politici. Međutim, protivnik tog mišljenja se transformirao. Nije više protivnik ideologija koju samo održavaju kao frazu iz „ideoloških aparata“, kao što je bilo početkom prošlog desetljeća pa i ranije. Čak nije toliki problem to što je danas „vjera u magijska svojstva 'tržišta' u Hrvatskoj vjerojatno je rasprostranjenija nego vjera u neke osnovne dogme većinske Rimokatoličke crkve“ (Gužvica, 2022). Po svemu je najveći problem to što ta „vjera“ ima uporište u svojevrsnoj zbilji, tj. u strukturi privatnog sektora (v. Pulig, 2021). Taj je sektor objektivno sitnograđanski, borbeni „subjekt“ koji želi dokinuti „socijalizam“ prisutan u obliku, kako se to znalo reći, „previše emitiranih prava“ zaposlenika u javnom sektoru. Time su javni sektor i njegovi zaposlenici proglašeni za „stalež opće smetnje (...) *notorni zločin* cijelog društva, tako da se oslobođenje od te sfere pojavljuje kao opće samooslobođenje“ (Marx, 1979b: 134). Nasuprot tome „radna većina“ (Peović, 2021) je generalno izložena „nijemoj prisili ekonomskih odnosa“, čime se postavlja pitanje o potrebi odnosno mjestu ideologije (Marx, 1976: 899). Posljedično se tako u političkom mišljenju Katarine Peović i dijelom Srećka Puliga nadaje problem (pre)naglašavanja relevantnosti idealizma. Kako je poznato, posljednjih četrdesetak godina upravo liberalni krugovi inzistiraju na spomenutoj „prisili“ kao „objektivnoj nužnosti poistovjećenoj s prinudama i hirovima globalnog tržišta“ (Rancière, 2015: 102). Kako je pokazano, tome se i demokracija morala prilagoditi. U tom razdoblju (poglavito s razvojem „platformskog kapitalizma“), stoga nije više odlučujuća demokracija kao idealistička forma nego je njeno „izlaganje trajnom ekonomskom pritisku kapitalističkog natjecanja nesporni dokaz 'demokratizacije'“ (Morozov, 2021). Za taj oblik „demokratizacije“ lijevo političko mišljenje nema dovoljno učinkovit odgovor, neovisno o tome bio on utemeljen na „protagonističkoj demokraciji“, ili onoj koja bi se „utemeljila“ na svojoj nestalnosti. Međutim, ideje i kritika klasno orijentirane ljevice (premda uglavnom odvojene od svoje „baze“) i dalje izazivaju žučne reakcije svojih građanskih ili idealističkih protivnika, što znači da ona ne bi trebala odustati.

Ideje klasno orijentirane ljevice i dalje izazivaju žučne reakcije svojih građanskih ili idealističkih protivnika, što znači da ona ne bi trebala odustati

Literatura

Beck, U. (2001). *Pronalaženje političkoga*. Zagreb: Jesenski i Turk.

Drača, F. (2022). Katarina Peović o Zoranu Milanoviću iz perspektive historijskog materijalizma. *Ideje.hr*. 2. ožujka. <https://ideje.hr/katarina-peovic-o-zoranu-milanovicu-iz-perspektive-historijskog-materijalizma/>

Foucault, M. (2016). *Rođenje biopolitike*. Zagreb: Sandorf.

Gužvica, S. (2022). Postoji li demokratski put u komunizam. *Bilten.org*. 24. travnja. <https://www.bilten.org/?p=41758>

Kostanić, M. (2021). Gamestop: vrijedna lekcija, ali ne i politički model. *Bilten.org*. 1. veljače. <https://www.bilten.org/?p=36091#>

Kursar, T. i Matan, A. (2020). Život tranzitologije u hrvatskoj politologiji: rancièreovski pristup. *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 17(1), 123-145.

Lebowitz, M. A. (2015). *The Socialist Imperative: From Gotta to Now*. New York: Monthly Review Press.

Marx, K. (1976). *Capital. Critique of Political Economy (Vol. 1)*. New York: Penguin Books.

Marx, K. (1979a). Predgovor za prilog kritici političke ekonomije. U: *Glavni radovi Marxa i Engelsa* (str. 699-703). Zagreb: Stvarnost.

Marx, K. (1979b). Prilog kritici Hegelove filozofije prava. Uvod. U: *Glavni radovi Marxa i Engelsa* (str. 127-137). Zagreb: Stvarnost.

Marx, K. i Engels, F. (1979). Manifest Komunističke partije. U: *Glavni radovi Marxa i Engelsa* (str. 359-392). Zagreb: Stvarnost.

Morozov, E. (2021). Why the the GameStop affair is the Perfect example of 'Platform Populism'. *The Guardian*. 3. veljače. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2021/feb/03/gamestop-platform-populism-uber-airbnb-wework-robinhood-democracy>

Peović, K. (2021). *Sve što je čvrsto i postojano pretvara se u dim... :Historijski materijalizam kao metoda, kritika i analiza*. Zagreb: Durieux.

Pulig, S. (2021). *Teorija prakse. Eseji o ideologiji, kulturi i društvenoj strukturi*. Zagreb: Sandorf.

Rancière, J. (2011). *Althusser's Lesson*. London i New York: Continuum.

Ranciere, J. (2015). *Nesuglasnost: politika i filozofija*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

Wood, E. M. (1995). *Democracy against Capitalism*. London: Oxford University Press.